
Autorská a tematická struktura *Sociologické revue*. Příspěvek k sociologickému rozboru dějin české sociologie*

DUŠAN JANÁK**

Slezská univerzita v Opavě

Authors and Themes in *Sociologická revue*: A Contribution to the Sociological Analysis of the History of Czech Sociology

Abstract: This article summarises the results of a content analysis of *Sociologická revue* (The Sociology Review), the main Czech journal of sociology during the interwar and immediate post-war periods (the journal was published in 1930–1940 and 1946–1949). It focuses primarily on the structure of authors and themes published in the journal, studied using a combination of quantitative and qualitative methods of text analysis. Some of the most productive contributors to *Sociologická revue* were the important Czech sociologists I. A. Bláha, E. Chalupný and J. L. Fischer and from abroad P. Sorokin. In terms of thematic structure, the majority of texts published in *Sociologická revue* focused on domestic and foreign sociology. Another prominent theme was the nation and nation-related issues, with texts devoted to the analysis of German fascism, national liberation struggles, and Czech-Slovak national co-existence. Broad thematic areas included the somewhat interrelated topics of crisis, rural areas, work, and politics and democracy. Texts devoted to the theme of crisis tended to focus on the period of the Great Depression, but crisis was also examined in a much broader than just economic sense. The theme of rural areas underwent a transformation over time and particularly after the war was replaced by the theme of folk and folk culture. The issue of work encompassed two themes: the working class and unemployment.

Keywords: *Sociologická revue*, content analysis, Czech sociology, journals of sociology, structure of the authors, thematic structure.

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2011, Vol. 47, No. 5: 991–1016

* Článek je výstupem z grantu GA ČR *Dějiny a současnost české sociologie* (č. P404/10/0032). Autor za tuto podporu děkuje stejně jako za věcné i metodologické připomínky recenzentů, jež se promítly nejen do výsledné podoby textu, ale i do dalšího autorova snažení ve výzkumu dané problematiky.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Dušan Janák, Ph.D., Ústav středoevropských studií, Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě, Hradecká 17, 746 01 Opava, e-mail: stoupax@centrum.cz.

1. Úvod

Sociologická revue byla v meziválečném období hlavním českým oborovým časopisem. Začala vycházet v roce 1930 a s válečnou přestávkou mezi lety 1941 až 1945 byla publikována relativně pravidelně až do roku 1949, kdy bylo její vydávání znemožněno z politických důvodů. Cílem předkládaného textu je poskytnout souhrnný obraz *Sociologické revue* a popsat její autorskou a tematickou strukturu. Odborný časopis není sice jedinou, ale pravděpodobně nejreprezentativnější platformou pro výměnu názorů a publikaci výsledků výzkumů určité vědecké komunity. Analýza významné části sociologického diskurzu, kterou oborové časopisy představují, by měla přispět k lepšímu poznání vlastní sociologické tradice. Předkládaný text představuje zároveň první systematické zpracování obsahu zkoumaného periodika, ačkoli některé méně systematické studie jsou již k dispozici (k nim viz níže).

Sociologická revue byla oficiálním orgánem Masarykovy sociologické společnosti. Financována byla tedy pravděpodobně zčásti odtud, ale nemalá část šla ze soukromých zdrojů, m.j. také z příjmů jejího šéfredaktora I. A. Bláhy, zakladatele sociologického semináře v Brně, který v čele časopisu po celou dobu existence působil. Do druhé světové války spolu s E. Chalupným a J. L. Fischerem. Časopis vycházel jako čtvrtletník, ale nebylo výjimkou spojování čísel dohromady. Vznik *Sociologické revue* završuje proces institucionalizace české sociologie, která nejprve zakotvila na univerzitě v Praze (1919) a Brně (1922), dostala se do výzkumných ústavů (např. Státní ústav statistický 1919, sociologická komise České akademie zemědělské 1924), získala platformu v podobě sociologické společnosti (1925) a nakonec získala vlastní časopis [podrobně k institucionalizaci viz Nešpor 2007a]. Analýza *Sociologické revue* zachycuje část českého sociologického diskurzu ve fázi jeho plného rozvoje před nástupem marxismu.

Vedle *Sociologické revue* začal vycházet ve 30. letech ještě jeden český sociologický časopis – *Sociální problémy* (od šestého ročníku 1938/39 přejmenovaný na *Sociologie a sociální problémy*). Časopis vznikl v podstatě jako „trucprojekt“ (Nešpor) pražských sociologů k brněnské *Sociologické revui*.¹ *Sociální problémy* navazovaly na Sociologickou tribunu (rozuměj sociologickou rubriku) revue *Parlament*, která však byla uvedena v život pouze na jeden ročník 1928/29. S pražským a brněnským časopisem bývají spojovány také dvě rozdílné sociologické školy. Analýza způsobů jejich vzájemného vymezování, diskuzí a polemik, deklarativních i věcných rozdílů by si nepochybně zasluhovala pozornost. Pod drobnohle-

¹ Zakladatel *Sociologické revue* I. A. Bláha původně uvažoval o založení společného časopisu s pražskými kolegy. O jeho konečném vydávání v Brně rozhodly pravděpodobně Bláhovy obavy ze stagnace při vydávání v Praze – Bláha si v korespondenci E. Chalupnému stěžoval na lenost B. Foustky už při zakládání Masarykovy sociologické společnosti – [Voráček 1999]. Možná přispěla i neochota J. Krále ke spolupráci v případě, že nový časopis nebude vydáván v Praze [Pavlincová 1999] a snad se přidružily i nějaké neshody Krále s Chalupným, klíčící na půdě MSS.

dem použité metodiky by se však jednalo o téma pro samostatnou stať, proto se této otázce nebudeme v předkládaném textu věnovat.²

Analýzou *Sociologické revue* se zabýval ve dvou textech Z. R. Nešpor [2007a, 2007b] a v rámci diplomové práce na brněnské univerzitě v 70. letech také B. Hrazdírová [1971]. Ve své studii mapující institucionální zázemí české sociologie do r. 1948, resp. v pasáži věnované *Sociologické revui* [Nešpor 2007a: 53–54], Nešpor shrnuje především údaje o tom, kdy, kde a jak časopis vycházel, kdo tvořil redakci a povšechně jaký byl charakter textů publikovaných v revui. Zasazuje také revui do palety dalších sociálněvědních periodik. Nešporovy texty dobře mapují institucionální zázemí časopisu a jeho druhý text [Nešpor 2007b] přináší i určité porovnání s konkurenčním sociologickým časopisem *Sociologická revue* především v autorské rovině. V případě textů se zaměřil jen na srovnání počtu rozsáhlejších textů (nikoli na jejich témata), dále na vzájemné polemiky. Přináší v tomto směru také srovnání se soudobou situací. Oproti širšímu, ale ploššímu záběru Nešporových textů je záběr tohoto textu užší, ale podrobnější. Zabývá se systematickým postižením témat, která se v časopise objevila, a rozdíly mezi (nejproduktivnějšími) autory postihuje nejen počtem textů, ale i počtem normostran a také typy témat, jimž věnovali pozornost. Nově se věnuje také celkovému rozsahu časopisu a rozložení v ročnících a přináší informace o poměrech jednotlivých typů textu.

B. Hrazdírová se věnovala institucionálnímu zázemí *Sociologické revue* a vytvořila i jakousi základní typologii témat založenou na názvech pravidelných rubrik (nikoli na obsahu samotných článků) a abecední přehled názvů hlavních článků. Nicméně důkladnější autorský ani tematický rozbor obsahující např. četnosti učiněn nebyl. Proto v následujícím textu čtenář nenalezne podrobnější informace o vzniku *Revue*, jejím institucionálním zázemí, členech redakce, členění periodika apod., který je zpracován dostatečně, ale najde především informace týkající se jeho samotného obsahu. V některých faktografických údajích také zpřesňuje již publikovaná zjištění.

² Abychom k tématu pražská versus brněnská sociologická škola mohli říci více, než bylo dosud napsáno, bylo by nutné učinit rozsáhlejší heuristickou přípravu v preciznějším vymezení pojmu škola (o to se v případě BSŠ pokusil např. J. Sedlák [1993]) a adekvátním výčtu jejího personálního obsazení. Polemické výpady z obou stran na stránkách časopisů sice mívaly podobu otevřeně polemických textů, nicméně neméně důležité jsou „skryté“ polemiky v recenzích a tzv. drobných zprávách, které komentují dění v „konkurenčních“ vědeckých společnostech. Pomineme-li texty K. Gally [Galla 1968, 1969] a J. Krále [Král 1969], které jsou retrospektivním ohlédnutím přímých účastníků, a texty J. Macků [1966, 1968], jež se věnují pouze brněnské škole, k problému protikladu těchto dvou škol se vztahují z generačního odstupu (zčásti) text J. Šiklové [Šiklová 1968] a (cíleně) Z. R. Nešpora [Nešpor 2007b]. Jejich hodnocení vzájemných polemických výstupů vyznívá do jisté míry opačně (Šiklové ve prospěch brněnských, Nešporovo ve prospěch pražských). K jejich objektivnějšímu posouzení by bylo vhodné nahlédnout i do komentované knižní produkce znesvářených meziválečných autorů, přihlédnout i k soudnímu sporu Král vs. Chalupný, a pokusit se rozlišit věcnou a osobní rovinu sporů. A pravděpodobně v případě periodik také omezit obsahovou analýzu časopisů na období předválečné.

Zpracování zkoumaného periodika poměrně důkladnou metodou vede v dílčí, ale zároveň solidně založený příspěvek k dějinám české sociologie, které pomalu přicházejí ke svému systematickému zpracování. Ačkoli pro znalce české sociologie nebudou obecné informace nejspíš velkým překvapením, podrobnější analýza vynesla na světlo informace, které budou pravděpodobně nové i pro ně (např. podíl a povaha textů zahraničních autorů, prostor, který zabrala debata o teleologii, apod.), a těm očekávatelným dává podklad reliabilního postupu. Přiřazená hodnota textu podle mínění (i přání) autora spočívá dále v tom, že použitá metodika a její prezentace zakládá, oproti předchozím výzkumům, možnost systematických replikovaných srovnávacích výzkumů.

2. Metoda

Namísto esejistického přístupu, který zvolil ve svém výzkumu Nešpor (a doplnil jej o základní statistické údaje týkající se počtu autorů a počtu rozsáhlejších článků), byla zvolena metoda obsahové analýzy. Analytická jednotka byla vymezena jako každý text, který má identifikovatelný začátek a konec. Jednotkou byl každý článek, recenze, anotace, zpráva, oznámení, výzva čtenářům. Jestliže v časopise vyšla nějaká stať či jiný delší text na pokračování, každý díl byl pojat jako samostatná jednotka s vlastním číslem. Bibliografické přehledy nebo ucelené rubriky referující o zahraničních odborných časopisech byly považovány za jednu jednotku, ačkoli se na nich většinou podílelo více autorů. Za jednotku nebyla považována reklama, obsah, titulní strana, popisy technického rázu (např. údaje o tom, kdo navrhl obálku či vytiskl časopis, kdo je členem redakční rady). Za jednotku nebyl považován ani obecný vstupní odstavec informačního charakteru, který popisuje povahu rubriky, kterou uvádí. Cizojazyčný abstrakt, shrnutí nebo překlad otištěného textu připojený k textu nebyl považován za samostatnou jednotku, ale za součást textu článku.

Analýza časopisu probíhala ve čtyřech fázích. První přípravná fáze zahrnovala pilotní studii; konstrukci záznamových archů pro obsahovou analýzu a jejich úpravu po předvýzkumu; test interkodérské reliability a na jeho základě úpravu operačních definic. Ve druhé fázi byly měřeny zejména formální náležitosti (počet příspěvků, jejich rozsah, typ textu, autorství, původ autora). Třetí fáze se zaměřila na určení tematického obsahu, které je zároveň nejcitlivější částí celého výzkumu. Pro tyto účely však neexistuje tematická typologie (nejen české) sociologie použitelná k analýze meziválečných časopisů. Ani nebylo možné, zejména vzhledem k odlišným cílům výzkumů, ale i z důvodů metodických, převzít metodiku z již realizovaného výzkumu *Sociologického časopisu* [Vohralíková 2002], ani metodiku z obsahové analýzy časopisů z příbuzných disciplín [Holzer, Chytilík, Pšeja, Šindelář 2009]. Použitý postup je tudíž (jistěže diskutovatelnou) autorskou konstrukcí.

Ve třetí fázi se do záznamového archu zanášely jednak kvantifikovatelné proměnné podle autorem předem vytvořené typologie témat (viz poznámku pod

Tabulka 1. Výsek tematického centra „NÁBOŽENSTVÍ“ z datové matice

rok	počet normostran	typ textu	autor	původ autora	tem. typ	Tematické centrum NÁBOŽENSTVÍ	
						téma (otevřená proměnná)	
1930	12,367	1	Chalupný	1	2	názory Otokara Březiny na náboženství	
1930	8,493	1	Fryček	1	2	kritický náčrt Comtovy teorie polyteismu	
1932	17,135	1	Salaba	1	1	filozofie české reformace, náboženství, postavy české reformace, mravnost	
1932	24,287	1	Salaba	1	1	česká reformace: její proudy, vliv na Evropu, protestantství, náboženství	
1932	15,66	1	Moudrý	1	1	náboženství, monoteismus, primitivní národy, Pygmejové, animismus a totemismus	
1935	23,94	1	Eubank	2	3	obor a problémy sociologie náboženství	
1935	1,8	1	Fryček	1	1	genderové (resp. pohlavní) dichotomie v náboženstvích	
1935	1,8	1	Frantl, Šíma	1	1	náboženství v mysli dětí, výzkum ve škole, vliv na stát	
1937	12,6	1	Šíma	1	3	obory a problémy speciální sociologie, Chalupný, slg. náboženství	
1939	7,45	1	Zbořil	1	2	Bláha, náboženství	
1946	4,86	1	Bláha	1	1	národ, socialismus, náboženství, mravnost, poválečná sociologie	
1946	9	6	Kunte	1	1	náboženství, nacionalismus, dějiny, nacismus, fašismus, individualismus	
1947	56,62	6	Pachner	1	1	Terezín, Židé, koncentrační tábor, dělník, antisemitismus, sionismus, židovské náboženství, židovská národnost	

Zdroj: autor.

Poznámka: typ textu (1 = článek, 2 = recenze, 3 = anotace, 4 = zpráva z dění ve vědecké komunitě, 5 = polemika, 6 = ostatní) původ autora (1 = domácí, 2 = zahraniční, 3 = pravděpodobně domácí, 4 = pravděpodobně zahraniční) tematický typ (1 = sociální realita, 2 = sociologická tradice, 3 = sociologická teorie a epistemologie, 4 = metodologie empirického výzkumu, 5 = jiné)

tabulkou 1) k textům označeným v předchozí fázi jako článek, stať nebo delší text v kategorii „jiné“³; jednak se hlavní témata textů zaznamenávala pomocí systematického rychlého pročtení celého textu a vystižení obsahu pomocí maximálně osmi klíčových slov či slovních spojení. Šlo tedy o přiřazení kódů celým článkům.⁴ Závěrečná čtvrtá fáze výzkumu se zaměřila na analýzu těchto kódů přiřazených k článkům a na hlubší analýzu argumentace některých textů. Na tomto základě byly (kódováním kódů) induktivně vytvořeny obecnější kódy druhého řádu, které označujeme v textu jako tematická centra. Namísto abstraktních opisů použitého postupu nabízíme výsek z datové matice tematického centra menší velikosti, které bylo označeno pojmem „náboženství“.

U uzavřených dichotomických nebo minimálně variujících proměnných byl pro zjištění interkodérské reliability použit jednoduchý výpočet:

$$R = 2S / (k1 + k2),$$

S je počet shodných voleb dvou kodérů u jedné proměnné. Ten vynásobíme dvěma a vydělíme součtem voleb (kódů) prvního kodéra (k1) a druhého kodéra (k2) [podrobněji viz Scherer 1998]. Výsledek se může pohybovat od 0 do 1, přičemž o uspokojivé reliability lze podle Scherera [Scherer 1998: 50] hovořit od 0,7 výše. U žádné z proměnných nebyla reliability nižší než 0,82.

Metodologická literatura k obsahové analýze uvádí i řadu dalších sofistikovanějších způsobů kvantifikace reliability [Titscher et al. 2003: 65; Bell 2001: 22–24; Neuendorf 2002: 141–165; Riffe, Lacy, Fico 2005: 122–155; Scott 2009: 347–349; Krippendorff 2009: 350–357].⁵ V předkládaném výzkumu byl zejména na proměnné vztažené k určení tématu využit asi nejpoužívanější „pokročilý“ koeficient – Scottovo π . Jeho hodnota při určení tematického typu byla 0,78.

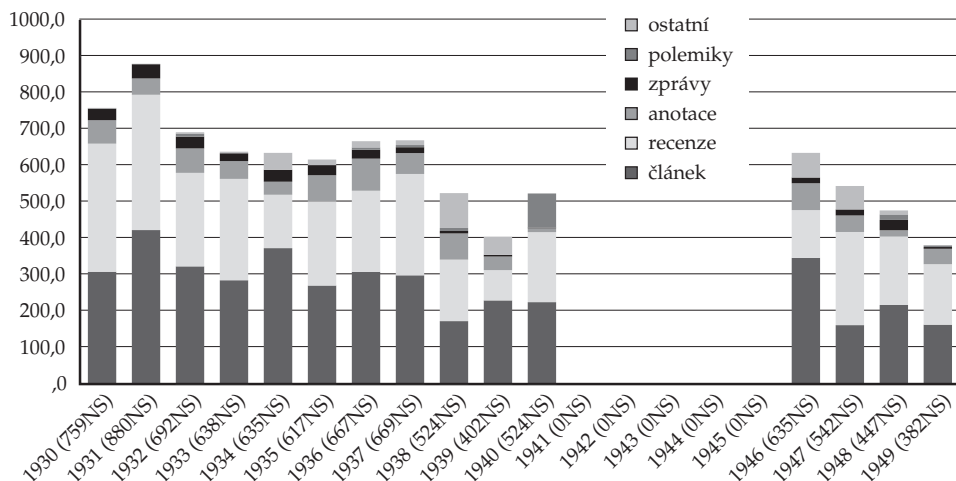
Otevřené kódování se vzpírá jednoduché kvantifikaci. Nezávislé okódování třemi kodéry a opakovaná společná diskuse přidělených kódů nás přivedla k přesvědčení, že sémantické odchylky u kódů, kterými se má vyjádřit hlavní téma odborného článku, budou u podobně (tj. sociologicky) vzdělaných a adekvátně proškolených interpretů minimální. Rozdíly v interpretaci toho, o čem odborný článek pojednává, jsou na takto obecné úrovni zanedbatelné.⁶

³ V této kategorii se vyskytly například otevřené dopisy, programové prohlášení redakce, přetisky projevů, korespondence, přetisk deníku apod.

⁴ Kódovací klíč viz v příloze č. 1.

⁵ Všechny jsou založeny na tom, že výše uvedený výpočet korigují hodnotou náhodné shody kodérů. Liší se potom ve způsobech výpočtu této shody učiněné náhodou a jejím zapracováním do rovnice. Nejčastěji bývají uváděny Scottovo π , Krippendorffova α a Cohenovo κ . Jejich použití, resp. jejich interpretace na dichotomické nebo málo variující proměnné je však problematické. V citovaných českých výzkumech pomocí obsahové analýzy žádný z uvedených testů reliability použit nebyl.

⁶ Tímto děkuji své ženě Monice a kolegovi Martinu Stanoevovi za pomoc a věcné diskuse při testování reliability.

Graf 1. Počety normostran (NS) v jednotlivých ročnících (rozděleno také podle typu textu)

Zdroj: autor.

Poznámka: N = 9046.

Kódy vyšší obecnosti (tj. názvy pro tematická centra) byly vytvořeny induktivně autorem statě. Nicméně přiřazení jednotlivých případů (tj. jednotek, tj. článků) pod tyto kódy bylo opět vystaveno intersubjektivnímu testu reliability na třech ročnících *Sociologické revue*, který vyšel s hodnotou Scottova π přibližně 0,84.⁷

3. Výsledky analýzy

3.1 Charakteristika zkoumaného souboru

Celkový počet analyzovaných jednotek ze *Sociologické revue* byl 2364 případů. Nejsilnějším ročníkem byl v *Revue* rok 1931 (247 případů), nejslabším byl rok 1939 (93 případů). Základní kódování příspěvků při obsahové analýze do šesti kategorií – články, recenze, anotace, zprávy z dění ve vědecké komunitě, polemika, ostatní – ukázalo následující strukturu. Jak už bylo naznačeno, *Sociologická revue*

⁷ K jednomu článku bylo možné přiřadit více kódů. V případě, že se považovalo za neshodu, když kodér A přiřadil k článku pouze jeden kód a kodér B stejný kód plus ještě další kód, byla hodnota reliability nižší (0,79). Pokud se tato částečná shoda považovala za shodu, hodnota Scottova π byla 0,98, tedy velmi vysoká. Adekvátní míra reliability se nachází mezi těmito krajnostmi (0,84).

byla z pohledu četnosti jednotek především recenzní časopis. Podíl jednotek kódovaných jako recenze a/nebo anotace tvoří víc než 2/3 příspěvků (71 %). Na druhém místě, co do počtu, jsou články (13 %), následují zprávy z dění ve vědecké komunitě (12 %), ne zcela zanedbatelný počet v kategorii ostatní (3,3 %), a v počtu čtrnácti jednotek byly zastoupeny polemiky (0,6 %).

Pravděpodobně větší výpovědní hodnotu mají údaje o rozsahu v počtech normostran. Pokud jednotlivé kategorie přepočítáme na tyto srovnatelné jednotky rozsahu (1 normostrana = 1800 znaků), dostaneme poněkud odlišný obraz.

Co do rozsahu (graf 1) vedou články (45 % normostran), které zabírají přibližně tolik místa jako referáty o literatuře, tj. recenze a anotace (46 % normostran). Zprávy z dění se po přepočtu rozsahu na stránky srazí na 3,4 % rozsahu, trochu se zvětší kategorie ostatní (4 %) a nepatrně i polemiky (1,6 % standardizovaných stran). Vzájemné poměry jednotlivých kategorií se v průběhu let dramaticky neměnily. Relativní nárůsty a úbytky ve velikostech (měřeno počty případů) byly spíše v řádu procent než desítek procent. V případě počtu normostran o něco vyšší.

3.2 Autorská struktura

Za celou dobu existence *Sociologické revue* do ní přispělo minimálně 212 rozličných autorů.⁸ Z hlediska autorství byla *Sociologická revue* mezinárodním časopisem. Při určení autorství byly vytvořeny čtyři kategorie: domácí autor, zahraniční autor, pravděpodobně domácí a pravděpodobně zahraniční autor. Ne všechny texty byly označeny celým jménem autora, ale pouze zkratkou. Někdy údaj o autorovi zcela chyběl. To se týkalo však pouze kratších textů, zejména anotací a recenzí, zpracovaných pravděpodobně členy redakce, nejčastěji samotným Bláhou. Články byly podepsány vždy. Určení domácí či zahraniční příslušnosti autora nebylo vždy jednoduché.⁹ Uvádění institucionální příslušnosti autora u článku nebylo v meziválečném ani poválečném období pevným pravidlem. Určení původu bylo někdy neproblematické, jindy bylo detektivní záležitostí. U sporných případů, kterých však nebylo mnoho, bylo použito kódování „pravděpodobně domácí“, „pravděpodobně zahraniční“ autor.¹⁰

⁸ Od 239 rozdílných podpisů jsme odečetli 27 neidentifikovatelných zkratk a spoluautorství badatelů publikujících v *Revui* i samostatně. Z. R. Nešpor [2007a: 53] uvádí 175 autorů, z toho osm žen. Podrobnější analýza napočítala 18 žen. S Nešporem se však shodujeme v tom, že jejich podíl byl s výjimkou Juliany Obrdlíkové marginální.

⁹ Např. u dnes mimo kontext příslušných národních sociologií zpola či zcela zapomenutých autorů, jako Alojzija, Gjorgevič-Chlapcová, Mirek – vše zahraniční autoři – apod.

¹⁰ V několika případech vstupovala do hry okolnost obtížného určení příslušnosti česko-německého autora. Tedy autora, který psal svá větší díla německy, působil na některé z našich univerzit, v *Sociologické revui* publikoval česky a jeho osudy jsou jen obtížně vypátratelné. Nebo naopak, (autorovi stati neznámý) autor působící v německé jazykové

V *Revui* převládala sice podíl domácích autorů, ale ani těch zahraničních nebylo zanedbatelné množství. Měřeno počty všech příspěvků dosahuje podíl domácích a pravděpodobně domácích autorů 90 %. Zaměříme-li se však na kategorii článků a statí, dostaneme opět jiný obraz. Před válkou tvořily příspěvky od zahraničních autorů přibližně 30 % článků, po válce 20 %. Pravděpodobných příčin tohoto posunu může být více. Válka jednak zpřetrhala kontakty a jednak vědci s vazbou na střední Evropu mohli být často Židé, kteří válku nepřežili nebo emigrovali. Jinou okolností byla skutečnost, že poválečné Československo bylo ve sféře sovětského vlivu a kontakty se Západem byly uměle omezovány.

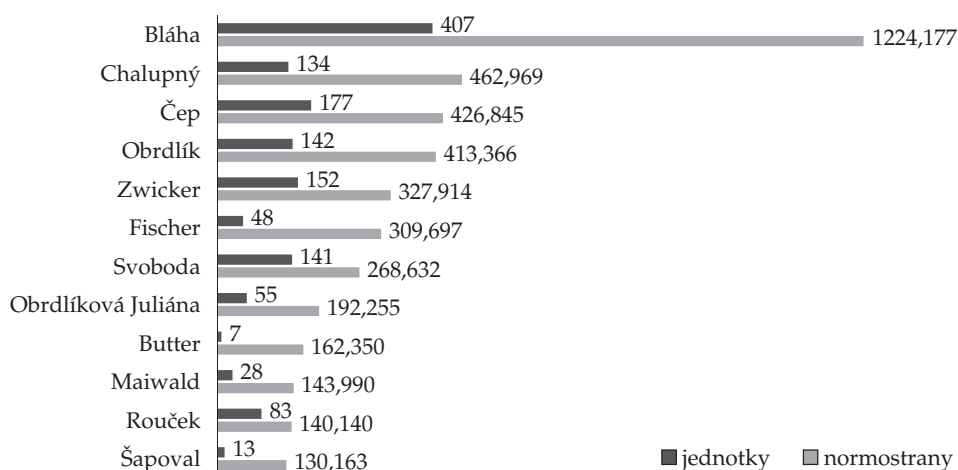
Z hlediska počtu všech příspěvků (graf 2) byl absolutně nejproduktivnější Inocenc Arnošt Bláha – iniciátor založení časopisu, hlavní redaktor a pilný přispěvatel po celou dobu existence *Revue* – se 407 samostatně podepsanými příspěvky (17 % z celkového počtu příspěvků).¹¹ O třídu níže, ale o třídu výše před ostatními by se z tohoto pohledu umístili T. Čep (177), B. Zwicker (152), A. Obrdlík (142), L. Svoboda (141) a E. Chalupný (134). J. Obrdlíková, L. Boček a J. S. Rouček napsali více jak 50 příspěvků. Z ostatních autorů, kteří do *Revue* přispěli méně než 50 příspěvků, jich nejvíce poskytl J. L. Fischer (48). Tyto velké rozdíly však byly způsobeny především redaktorskou prací výše uvedených autorů, která spočívala v produkci referátů o odborné literatuře. Pro pořádek je třeba zmínit, že celkově 170 příspěvků nebylo podepsáno. V tomto případě však šlo většinou o drobné zprávy a informace, psané pravděpodobně členy redakce, často samotným Bláhou.¹²

oblasti, přispívající do revue zprávami z dění v německé sociologii. Přitom se bral do úvahy vedle institucionální příslušnosti také dominantní jazyk autora, případně indicie o jeho sociálně kulturní příslušnosti a sebeidentifikaci (vzaté z primárního textu příspěvku nebo ze sekundárních zdrojů – kromě odborné literatury také internet, údaje z knihovních katalogů, jiné příspěvky v revui apod.). Z tohoto důvodu byli členové ruské a ukrajinské emigrace považováni za „zahraniční“ autory. Např. počátečními písmeny podepsaná zpráva o dění v ukrajinském sociologickém ústavu, ze které bylo patrné, že ji psal člověk s chodem ústavu a stavem ukrajinské sociologie dobře obeznámený, byla kódována jako příspěvek „pravděpodobně zahraničního“ autora; naopak kratší zprávy, anotace literatury, recenze apod. byly připsány „pravděpodobně domácím“ autorům, protože šlo nejspíše o členy redakce.

¹¹ Je velmi pravděpodobné, že od Bláhy jich pochází ještě více. Zejména z řad nepodepsaných příspěvků a z příspěvků podepsaných iniciálou B., která však neumožňuje jednoznačnou identifikaci autora. Na rozdíl od Ž. R. Nešpora jsme zkratku A. B. přičítali Bláhovi, ačkoli teoreticky mohlo jít také o Antonína Boháče [Nešpor 2007a: 55]. Nicméně povaha textů i použití tohoto podpisu také u článků, u nichž je jisté, že byly psány Bláhou (např. polemiky na obhajobu sociologie po r. 1948), odkazují k Bláhovi. Hrazdírová [1971: 15] uvádí, že Bláha měl mj. v *Revui* na starosti referáty z oblasti populacionistiky, což byla meritorně doména Boháčova. To je pravděpodobný důvod odlišného Nešporova přiřazení.

¹² V uvedeném přehledu vycházíme z četností samostatně podepsaných příspěvků. Spoluautorství nebo příspěvky v rubrikách, které byly operacionalizovány jako jedna jednotka (bibliografické přehledy), i když se na nich podílelo více autorů, nejsou v těchto přehledech zahrnuty, ale ocitly se v kategorii spoluautorských příspěvků.

Graf 2. Počet příspěvků a normostran u nejproduktivnějších autorů

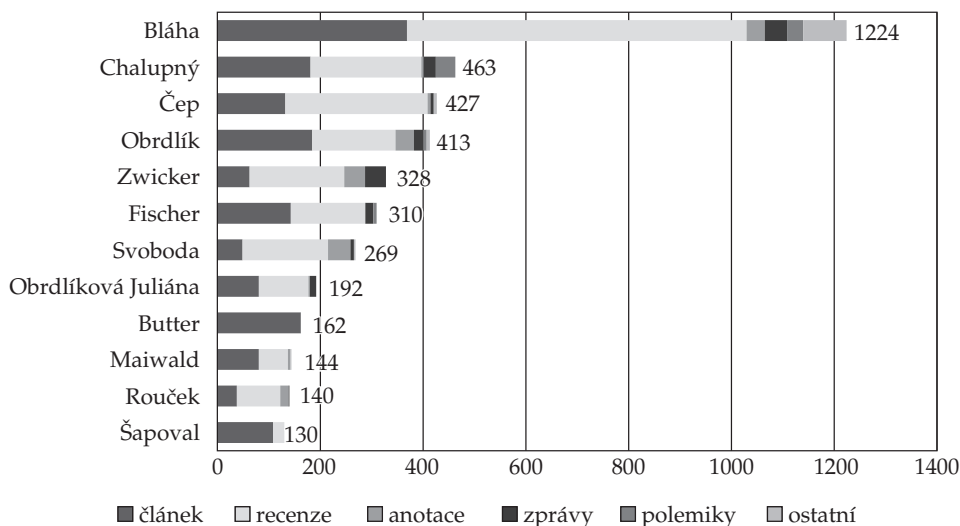
Zdroj: autor.

Měřeno počty popsaných stran vypadá pomyslný žebříček deseti nejproduktivnějších autorů opět trochu odlišně. Nejpsavější I. A. Bláha pro *Sociologickou revui* vyprodukoval přibližně 1224 normostran zabírajících zhruba 17 % celkového místa.¹³ E. Chalupný popsal 463 normostran, A. Obrdlík 413 normostran, T. Čep 427, B. Zwicker 328, J. L. Fischer do *Revue* přispěl 310 normostranami, L. Svoboda 269 normostranami. Nejproduktivnější žena Juliána Obrdlíková v *Revui* publikovala asi 192 normostran. O. Butter přispěl 162 normostranami, národohospodář K. Maiwaldem napsal 144 normostran, „zahraniční“ J. S. Rouček vyprodukoval 140 normostran a M. Šapoval 130. Graf 3 přináší trochu podrobnější pohled na to, jakým typům textu věnovali nejpsavější autoři *Sociologické revue* prostor.

Z grafu je patrné, že s výjimkou O. Buttera a do jisté míry i Ukrajince M. Šapovala tvořily referáty o literatuře podstatnou část příspěvků i u takových myslitelů, jako byl J. L. Fischer, E. Chalupný i I. A. Bláha. Nepochybně to nesouviselo pouze s jejich redakční činností, ale s tím, jaký význam přikládali referátům a rozborům odborné literatury. Např. Fischerovy referáty musely být nepochybně relativně dlouhé (srov. graf 5), a tedy poměrně pracné, narozdíl od J. S. Roučka, který psal spíše kratší texty, což zase vynahrazoval jejich kvantitou.

¹³ Adjektiva „přibližně“, „zhruba“ apod. používáme proto, že při přepočtu textů na normostrany bylo nezbytné připustit určité zaokrouhlení, způsobené zejména nezohledňováním chybějících znaků u odstavců, které končí v polovině řádku, násobením typů písma, které se nelišily v počtu znaků na stranu více jak o 10 % stejným koeficientem apod. Skutečně přesné počty normostran budou spíše o něco nižší. Pro účely poměrování jednotlivých autorů i prostoru věnovaného jednotlivým tématům je to však nepodstatné.

Graf 3. Rozložení typů textu u nejproduktivnějších autorů

Zdroj: autor.

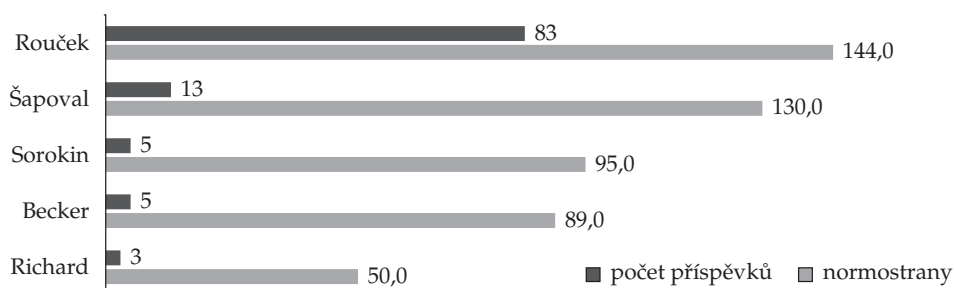
Poznámka: Měřeno počty normostran.

Mezi zahraničními autory *Sociologické revue* (graf 4) zastával J. S. Rouček působící na New York University počtem příspěvků místo podobné Bláhu mezi všemi českými autory. Počtem 83 příspěvků dokázal pokrýt více než třetinu počtu příspěvků zahraničních autorů. S velkým odstupem za ním následovali Ukrajinec M. Šapoval (13 příspěvků) a Srb M. Kosić (11 příspěvků). Ostatní z celkem 62 zahraničních autorů (nepočítáme ty, kteří do Revue přispěli pouze krátkým pozdravným dopisem u příležitosti nějaké společenské události) napsali méně než 10 (nejčastěji jeden) příspěvků.

Měřeno popsány stranami si první místo udržel J. S. Rouček (144 normostran), ale s daleko menším náskokem před ostatními. Následoval opět M. Šapoval (130 normostran), ale na třetím místě se objevil ruský emigrant žijící v USA P. Sorokin (95 normostran), následovaný Američanem H. Beckerem (89 normostran). Do pětky nejproduktivnějších zahraničních autorů patří ještě Francouz G. Richard (50 normostran).¹⁴

Těžiště práce J. S. Roučka bylo v referování o (především zahraniční) literatuře. Do Revue přispěl třemi vědeckými články. Z hlediska počtu statí publi-

¹⁴ Sorokin si nepochybně kontakty s českými sociology vybudoval za přechodnou dobu, kterou coby emigrant pobýval v ČSR. Jeho styky se neomezovaly pouze na Bláhu. Jednu z jeho knih (*Sociologické nauky přítomnosti* [Sorokin 1936]) přeložili manželé Ullrichovi, kteří měli blíže k pražskému časopisu *Sociální problémy*.

Graf 4. Počet příspěvků a normostran u nejproduktivnějších zahraničních autorů

Zdroj: autor.

kovaných v *Sociologické revui* dominoval mezi zahraničními autory M. Šapoval (devět statí – většinou o ukrajinské sociologii) a P. Sorokin (pět textů založených na empirickém výzkumu).

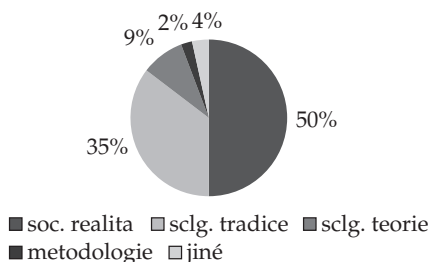
3.3 Tematická struktura *Sociologické revue* – kvantifikovaný obraz

O čem psali nejplodnější autoři a jaká byla *dominující témata* v *Sociologické revui*? Z pohledu hrubého třídění tematické struktury do čtyř, respektive pěti tematických typů (sociální realita, sociologická tradice, sociologická teorie a epistemologie, metodologie empirických výzkumů, jiné, viz grafy 5 a 6) vypadala struktura *Sociologické revue* následovně.

Necelá polovina užšího podsouboru textů, jež tvořily články a statě a delší texty z kategorie „ostatní“, se zabývala problémy vztahujícími se k sociální realitě (např. stát, rodina, demokracie, hospodářská krize, ženské hnutí apod.). Máloddy však byla takto orientovaná pojednání založena na vlastních nebo cizích empirických datech, pořízených pro účely výzkumu. Určitou výjimku tvořil P. Sorokin, který naopak přišel vždy s poměrně sofistikovaným empirickým výzkumem, často kvantitativní povahy, a využíval i (jinak nepříliš běžné) počítání korelací (většinou pomocí Pearsonova koeficientu). Nejčastěji šlo o kombinaci výzkumu v knihovně s využitím oficiálních či cizích statistik a příležitostně i vlastní žité zkušenosti.

36 % textů bylo věnovaných samotné sociologii. Vzhledem k použité operacionalizaci v předchozích krocích výzkumu do této kategorie spadly nejen kritické rozbor sociologických koncepcí různých sociologů či rozličné pojetí pojednání o dění v zahraničních sociologiích, ale také delší medailony. Z jednotlivých osobností, jejichž koncepcím byla věnována opakovaně pozornost, vyčníval jednoznačně T. G. Masaryk (21 textů vážících se k TGM tvoří téměř třetinu textů věnovaných domácí sociologii). Texty věnované jeho myšlení měly často oslav-

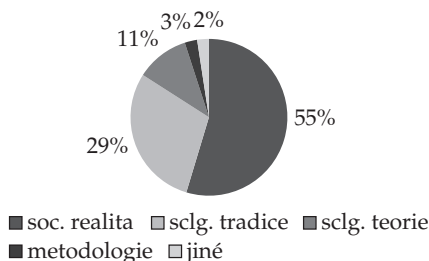
Graf 5. Rozložení typů témat podle počtu článků

Zdroj: autor.

Poznámka: N = 348.

Graf 6. Rozložení typů témat podle počtu normostran

Zdroj: autor.

Poznámka: N = 4324.

ný ráz, který bychom v soudobých sociologických časopisech našli jen stěží, ale nemálo bylo i věcných a kritických rozborů, které stojí za přečtení i dnes (zejména texty J. L. Fischera). Po Masarykovi to byl zakladatel časopisu I. A. Bláha (16 příspěvků), kterému jeho spolupracovníci věnovali jedno monotematické číslo k šedesátinám v roce 1939, ale i několik dalších textů. S odstupem za nimi potom byly rozborové koncepce E. Beneše (šest textů) a E. Chalupného (čtyři příspěvky), kterému byly věnovány rozsáhlejší texty u příležitosti jeho jubilea, která míval shodně s Bláhou. Ostatním domácím i zahraničním myslitelům se dostalo méně (většinou jednoho) příspěvků. Nejčastěji se jednalo o dobové postavy, některé známé dnes již jen specialistům (např. de Mann, Spann, Šapoval, Bouglé), jiné zůstávající v povědomí i dnešní sociologické generace (např. Le Bon, Lévi-Bruhl, Mannheim, Adler; z českých Tvrdý, Krejčí, Šalda (sic); Slovák Štefánek). Nechyběly samozřejmě texty vážící se ke Comtově, Marxově či Weberově koncepci. I když Simmela, dalšího z dnes uznávaných sociologických klasiků, naši tehdejší sociologové znali, nevnímali jej ani tak jako sociologa, ale spíše jako filozofa, u kterého je důležitější návaznost na kantovský formalismus a etika než sociologicky pro-

**Tabulka 2. Zastoupení tematických typů u nejproduktivnějších českých autorů
(v počtech statí)**

	soc. realita	sociologická tradice	teorie a epistemologie	metodologie empir. výzkumu
Bláha	14	8	1	2
Chalupný	7	6	1	0
Čep	8	5	0	0
Obrdlík	4	8	0	0
Fischer	4	4	2	0

Zdroj: autor.

nikavé eseje. Ačkoli se marginální odkazy na Simmela v *Sociologické revui* občas objevují, minimálně do počátku 2. světové války zde nebyla recenzovaná ani jedna Simmelova kniha, resp. její reedice.

Obecná sociologická teorie a epistemologie zabírala přibližně 10 % prostoru hlouběji analyzovaných textů a zanedbatelné 2 % byla věnována primárně empirické metodologii. Jak ukazují výše uvedené grafy 5 a 6, přibližně stejné údaje dostaneme, ať vezmeme v potaz počet případů, nebo počet stran (tj. míru reálného prostoru). Je třeba poznamenat, že na vzájemných poměrech jednotlivých typů textů se podepsalo významně poválečné období, které přineslo řadu rozsáhlých nekrologů k obětem druhé světové války. Předválečná *Sociologická revue* věnovala sociální realitě 55 % a sociologické teorii a epistemologii 16 % samostatných textů.

Dělat statistické operace na malém počtu případů nemá mnoho smyslu, nicméně uvádíme alespoň rozložení tematických typů u pěti nejpsavějších (v kategorii články a statě) českých a dvou zahraničních autorů.

V užším souboru rozsáhlejších textů (především statí) vypadalo pořadí nejproduktivnějších sociologů poněkud jinak, než tomu bylo v rámci všech textů v *Sociologické revui*. Pořadí pěti nejproduktivnějších (měřeno počtem stran) bylo: Bláha, Chalupný, Čep, Obrdlík, Fischer (viz tabulku 2). Těžiště pozornosti leželo s výjimkou Obrdlíka v psaní o sociálních jevech. Část textů věnovaných sociologické tradici pravděpodobně padá na vrub redaktorské práci spojené tehdy s produkcí někdy delších medailonů. Naopak až na I. A. Bláhu se nejproduktivnější čeští autoři nevěnovali problému metodologie empirického výzkumu sociologického výzkumu. Zahraniční autoři byli ve svých příspěvcích ještě vyhraněnější než čeští. Nejproduktivnější Šapoval věnoval všechny své texty (především ukrajinské) sociologické tradici, Sorokin empirickým tématům a v jejich rámci občas převládá zájem o metodologii empirického výzkumu nad samotným předmětem výzkumu.

3.4 Tematická struktura *Sociologické revue* – kvalitativní obraz

V průběhu kvalitativní tematické analýzy, do níž z celkového souboru postoupilo celkem 348 textů, vykrystalizovalo přibližně 30 různě velkých tematických oblastí, identifikovaných kódy obecnějšího typu. Některé z nich stojí relativně samostatně a nezávisle na ostatních, jiná jsou si blízká nebo propojená (tj. série textů spadá pod více z nich). Tato centra lze seřadit, podle počtu textů, jež k nim přináležejí, do pěti úrovní velikosti:

1. úroveň: sociologie domácí a/nebo zahraniční (132 příspěvků);
2. úroveň (20–35 příspěvků): národ; politika a demokracie; krize; venkov; práce – dělnictvo – nezaměstnanost;
3. úroveň (15–20 příspěvků): hospodářství; marxismus a socialismus; lid a lidovost; umění a kultura;
4. úroveň (10–15 příspěvků): právo; věda a vědění; rodina – dítě; náboženství; média; mravnost – norma; válka a vojenství; revoluce;
5. úroveň (méně než 10 příspěvků): každodennost; vztah individua a společnosti; sociální plánování; město; ženská otázka; mládež; populace; německý fašismus; technika; výchova; stát; inteligence; zločin.

Pro získání konkrétnější představy o dominantních tématech v *Sociologické revui* představím tematická centra prvních dvou úrovní trochu podrobněji. *Sociologická revue* byla specifická tím, že snahou redakce bylo zachytit dění na sociologickém poli v co největší šíři. To se projevilo především tím, že *Sociologická revue* byla z velké části zasvěcená recenzím odborné literatury. Ovšem s naprostou převahou dominovaly v *Sociologické revui* texty svázané s rozбором sociologických koncepcí i nad rámec recenzí. Celkem 132 textů bylo přiřazeno pod kód domácí nebo zahraniční sociologie. Velkou část, přibližně čtvrtinu z tohoto množství, tvořily různé jubilejní medailony, které se v kategorii článků a statí objevily díky použité operační definici v první části výzkumu. Nicméně i po jejich odečtení je množství textů věnovaných samotné sociologii doma i v zahraničí značné. Jedním z pravděpodobných důvodů je, že v době formování samostatného oboru se jako sociologové začali profilovat lidé často vzdělaní ve filozofii a dalších humanitních vědách, v nichž rozbor vlastní intelektuální tradice tvoří téměř stěžejní část oboru (sám Bláha byl dlouhá léta předsedou brněnské Jednoty filozofické; také první sociologické habilitace byly z „filosofie se zvláštním zřetelem k sociologii“). Jiným důvodem bylo, že Bláhovi a jeho spolupracovníkům šlo o budování sociologie, její široké uvedení do českého intelektuálního života. Systematické referování o sociologické produkci bylo jedním z nejlepších způsobů, jak to učinit.

Přibližně jednu čtvrtinu textů vztažených k sociologii tvořily referáty o stavu zahraničních sociologií. Buď jako celku některé národní sociologie, nebo o stavu bádání v rámci dílčích disciplín (např. americká sociologie venkova). Nejvíce rozborů a referátů bylo věnováno americké sociologii, dále sociologii ukrajinské (díky příspěvkům z řad meziválečné ukrajinské emigrace v Praze) a francouzské. Pokryta ale byla, i když různou měrou, i sociologie polská, rumunská, obecně

jihoslovanská, srbská, chorvatská, bulharská, maďarská, anglická, německá, nizozemská a švédská. Autory těchto referátů byli často sociologové ze zmíněných zemí.

Celkový poměr pozornosti věnovaný domácí (tj. české i slovenské) a zahraniční sociologii byl přibližně vyrovnaný. Nicméně pokud bychom odečetli referáty vyšlé *in memoriam* na památku zesnulých spolupracovníků *Sociologické revue* (z nejvýznamnějších jmenujme Zwickera, Václavka, Buttera a Tvrdého), poměr by se vychýlil ve prospěch referátů o dění v zahraniční sociologii. Výčet osobností, jimž byla opakovaně věnována pozornost, jsme uvedli již v předchozím oddílu.

Také druhé největší tematické centrum seskupené kolem tématu národa (obsahující 34 příspěvků) nebylo zcela jednotné. Výraznější štěpné linie je možné vysledovat podél tří tematických os. První byla spjata s problematikou národního boje. Není bez zajímavosti, ale ani příliš překvapující, že právě v této dimenzi se také často tematické centrum národa prolínalo s tematickým centrem sociologické tradice. Zejména texty věnované středoevropské sociologii často zdůrazňovaly význam toho či onoho sociologa pro národní boj nebo spojitost rozvoje sociologie na daném území s národně politickými problémy [např. Šapoval 1931; Kosić 1931; Niscov 1937; Čep 1937; Štefánek 1938, 1947]. U meziválečných sociologů nebylo výjimkou vnímat sociologii jako aktivní součást sociálního dění. Kromě zmínovaných textů o tom svědčí více nebo méně úspěšné politické aktivity českých meziválečných sociologů, v menší míře např. také sociologů polských, kde panoval výraznější vliv marxismu a bylo těsnější sepětí některých sociologů se socialismem.¹⁵

Druhou výraznou osou byla problematika národa v kontextu hrozby německého národního socialismu, v roce 1938 umocněná Mnichovskou dohodou [např. Fischer 1938; Bláha 1938; Chalupný 1938; Kunte 1946; Pachner 1947].

Třetí relativně samostatnou osu tvořila problematika vztahu Čechů a Slováků a s tím spjatá otázka dalších národnostních menšin [např. Uhlíř 1931; Húsek 1932, 1936; Štefánek 1931, 1935; Čep 1937, 1940; Bláha 1946b; Gašparec 1946, 1947].

Tematické centrum soustředěné kolem problému politiky a demokracie obsahuje poměrně různorodou směsici autorů i příspěvků (celkem 27 příspěvků). Mezi autory poněkud vybočoval z řady počtem příspěvků A. Obrdlík, který se sociologii politiky věnoval systematicky a kromě článků referoval o dění na tomto poli v *Sociologické revui* v řadě recenzí a anotací. Z hlediska obsahového bylo možné v *Revui* nalézt více příspěvků k problematice politických voleb a několik věnovaných čistě problematice demokracie jako takové [např. Richard 1930; Lomšakov 1931], ale jinak byly příspěvky velmi různorodé. Od historic-

¹⁵ Politicky nejúspěšnější v ČSR byli Masaryk, Beneš a Hodža, v Polsku Grabski, i když jejich politický význam byl nepochybně větší než přínos sociologický. Jasný vztah k socialismu měl v Čechách samozřejmě František Modráček, v Polsku zejména Krzywicki et al. [srov. Sztompka 1984: 11].

kých analýz politických procesů [např. Chalupný 1932; Salaba 1934], přes rozbor sociologie politiky [Obrdlík 1930], až např. po pojednání o diplomatech jako specifické sociální skupině [Rouček 1937]. Vzhledem k poměrům v Evropě před druhou světovou válkou nechyběly v tomto centru rozbor problematiky vztahu demokracie a totalitarismu [Fischer 1938; Obrdlík 1938].

Dalším z rozsáhlejších tematických center byla krize (24 příspěvků – krizi bylo věnováno např. celé 4. číslo z r. 1933). Toto centrum je časově lokalizovatelné do meziválečného období, nejvíce mezi roky 1931–1933. Trochu překvapujícím zjištěním je, že vědomí krizovosti nezasahovalo zdaleka pouze oblast hospodářství, ačkoli především k hospodářské krizi se vázala přibližně třetina všech textů v tomto centru. Krize byla pojmenovávána v různých podobách, prostředích a souvislostech. Nejen ve sféře ekonomické, ale také ve společnosti jako celku, krize byla vnímána v umění, v náboženství, ve výchově, v parlamentu, v Americe, v Bulharsku, v demokracii, na venkově, v technice. Psalo se o krizi populační. Krize byla spatřena dokonce i v lingvistice a v jazyku samotném. Toto vědomí krizovosti mělo pravděpodobně širší souvislosti v evropském sociálním myšlení. Motiv krize byl přítomný silně i mimo sociologické či ekonomické diskuse ve filozofii nebo teorii umění a kultury, i v umění samotném. Klíčovým dobovým pojmem při úvahách o jejím překonání se stala „syntéza“ (protikladných prvků rozpadajícího se kapitalistického řádu, protichůdných světových a politických názorů, uměleckých stylů, forem (mj. uměleckého) poznání).

Problematika venkova zaujímala v *Sociologické revui* přibližně stejný prostor jako problematika krize (24 příspěvků). Systematicky se sociologii venkova na stránkách *Revue* věnoval T. Čep [9 článků, kromě něj např. Kaysenbrecht 1931; Húsek 1938; Hájek 1940]. Pro soubor článků věnovaných venkovu je charakteristické napojení na tři další tematická centra, národ, krize a lid/lidovost. Poslední jmenované postupně, zejména po válce, samotné téma venkova *de facto* nahrazuje. Spojení s oblastí národa a lidovosti souvisí s vnímáním venkova jako substance moderní národní identity. Jak ukázala podrobně ve své studii o způsobech konstrukce evropských národních identit A.-M. Thiessová [2007], za národní tradici se vyráželo vždy především na venkov. Nikoli městská kultura, ale *folklore* (pojem vytvořený roku 1847 knihovníkem anglického parlamentu Thomsem [Thiessová 2007: 142]) byl považován za zdroj národní identity. S tímto schématem se na stránkách *Revue* můžeme často setkat v popisech venkova jako zdroje stability národní společnosti, jeho významu pro národně obrozenecký boj apod. Spojení s tématem krize je zase pochopitelnou reakcí na Velkou hospodářskou krizi 30. let, která v některých regionech postihla zemědělskou výrobu velmi citelně. Zemědělskou malovýrobu sice nezasáhla masová nezaměstnanost jako průmysl, ale citelný propad životní úrovně často pod úroveň existenčního minima byl podobného rozsahu [Kárník 2003a: 65].

Poslední větší tematické centrum (23 příspěvků) tvořily texty věnované problematice práce. V souvislosti s Velkou hospodářskou krizí se v roce 1933 a 1934 na stránkách *Revue* objevilo pět textů věnovaných problému nezaměstna-

nosti [systematicky na tomto tématu pracoval B. Zwicker 1934, 1935]. Přibližně polovina textů v tomto tematickém centru byla spojena s analýzou dělnictva, přičemž nejčastěji šlo o analýzy životního stylu. Část textů se zabývala obecně problematikou práce a měření pracovního výkonu. Inovativní experimentální studii o vztahu pracovní výkonnosti a odměňování za práci publikoval v prvním ročníku P. Sorokin [1930]. V poválečných ročnících k problematice měření pracovního výkonu publikoval tři texty syn zakladatele časopisu Aleš Bláha [1946a].

4. Závěr a diskuse

Bylo by nadbytečné na tomto místě opakovat nejdůležitější dílčí zjištění a interpretace, které jsou u příslušných grafů a tabulek. Od takto induktivně založeného exploračního výzkumu lze jen stěží očekávat (v tuto chvíli) nějaké rozsáhlejší zobecňující poznatky. Vhodnější je na závěr zdůraznit některé charakteristické rysy *Sociologické revue*, uvedená zjištění zasadit do kontextu publikovaných výzkumů, a obecnější poznatky, které přesahují popis zkoumaného materiálu, formulovat spíše ve formě hypotéz, jež mohou posloužit jako vodítko k dalším výzkumům.

Co do rozsahu i významu byla *Sociologická revue* nepochybně hlavním československým sociologickým časopisem meziválečné a těsně poválečné doby. Jednak proto, že počet příspěvků byl několikanásobně vyšší než u „konkurenčního“ pražského časopisu. Jednak proto, že zahrnoval širší okruh přispěvatelů než *Sociální problémy*. Dále si dokázala *Sociologická revue* udržet na rozdíl od pražského časopisu pravidelnou periodicitu (s nucenou válečnou přetřzkou) až do r. 1949, kdy její vydávání bylo definitivně znemožněno z politických důvodů. A v neposlední řadě byl větší také dopad tohoto časopisu na zainteresovanou veřejnost. *Sociologickou revui* četli a odebírali učitelé a intelektuálové daleko více než újeji profilované *Sociální problémy*, které zase měli (alespoň deklarativně) scientističtější charakter. To bylo způsobeno mj. tím, že brněnský časopis byl z velké části recenzním časopisem. Na druhou stranu až na výjimky nepřispívali autoři jednoho časopisu do časopisu druhého. I přes větší význam *Sociologické revue* pro úplnější historický obraz dobového diskurzu bude potřeba odpovídající analýzy pražského periodika.

Z hlediska svého rozsahu, obsahu, autorského okruhu i periodicity byla *Sociologická revue* výjimečná nejen v rámci české sociologie, ale i v kontextu mezinárodním. Např. v Polsku, kterému bývá přisuzována velmi solidní sociologická tradice, se sociologická periodika (*Ruch sociologický* a *Sociologie vsi*) potýkala se stejnými potížemi jako české *Sociální problémy* a jejich rozsah byl ještě menší. Na druhou stranu v Maďarsku začal sociologický časopis *Dvacáté století* vycházet již v roce 1901 [Golenkova, Narbut 2003: 69]. To bylo poměrně dost brzy, uvážíme-li, že německý časopis *Archiv pro sociální vědy a sociální politiku* začal vycházet ve své sociologické mutaci r. 1904 a asi vůbec první evropský sociologický časopis – Durk-

heimova *Sociologická ročenka* – vyšel poprvé roku 1898.¹⁶ Bláha svou revui budoval částečně po vzoru právě tohoto časopisu. Nicméně recenzní činností, která, na rozdíl od západních periodik, sledovala i dění ve středo- a východoevropské sociologii, dosáhl záběru širšího a úplnějšího. V době neexistence elektronických informačních technologií byla tato funkce *Sociologické revue* velmi významná.

Tento rys *Sociologické revue*, zaměřenost velké části textů na samotnou sociologii, s největší pravděpodobností souvisí s cílenou snahou budovat nový obor. Kdo četl ve své době *Sociologickou revui*, ten měl velmi dobrý přehled o aktuální sociologické produkci nejen československé, ale v podstatě celosvětové. Za zmínku stojí názor J. L. Fischera, zachycený v rozhovoru B. Hrazdírovou [Hrazdírová 1971: 50], že v tomto ohledu měla revue světové postavení. Nicméně ani standardních článků a statí nebylo zanedbatelné množství. Měřeno počty popsaných stran zabírala tato kategorie přibližně stejně prostoru jako referáty o sociologické literatuře.

Z hlediska tematického rozboru této kategorie přinesl předkládaný výzkum nové informace. Výzkumy Z. R. Nešpora k tematickému rozboru obsahu časopisů v podstatě nepřihlížely, rozhodně ne systematicky, ale spíše příležitostně v souvislosti zájmu o některé autory. B. Hrazdírová vymezila tematické okruhy *Revue* podle názvů tematických oddílů v části věnované přehledům cizí sociologické produkce. Míru jejich zastoupení odhadovala četností výskytu příslušného nadpisu, bez ohledu na to, jak rozsáhlý celek příslušný nadpis uváděl. Neopírala se tedy o samotné studie a statě. Je pochopitelné, že do značné míry námi induktivně vymezená tematická centra (vycházející z analýzy článků a statí) korespondují s tematickými okruhy, které *Sociologická revue* sledovala v rámci recenzní činnosti. Nicméně rozhodně se s nimi nekryjí a už vůbec se neshoduje frekvence tematických recenzních rubrik s četností a rozsahem výskytu určitého tématu v rámci článků a statí.

Analýza tematické struktury ukázala, že vedle rozborů samotné sociologické produkce se v *Sociologické revui* autoři věnovali ve velké míře jevům souvisejícím s dobovými sociálními problémy. Z pohledu soudobé historiografie¹⁷ patřily k největším problémům Československa 30. let národnostní problémy (zejména německo-česko-slovensko-maďarské vztahy); dopady Velké hospodářské krize v průmyslu a na venkově; a destabilizace demokratického uspořádání autoritář-

¹⁶ Kolem *Sociologické ročenky* se sdružovali nejen sociologové z Durkheimovy školy, ale také antropologové, právníci, časopis měl vliv na lingvisty, sociální psychology, určitou část historiků nebo ekonomů [Keller 2004: 197]. V Německu existoval od roku 1888 *Archiv pro sociální legislativu a statistiku*, jež v roce 1903 zakoupil E. Jaffé a periodikum začal v nové redakci s W. Sombartem a M. Weberem vydávat od r. 1904 pod novým názvem a s novou koncepcí. Jen pro úplnost dodejme, že v době největšího rozkvětu české časopisecké sociologické produkce byl německý *Archiv* už likvidován nacistickou mocí a zrušen roku 1933.

¹⁷ Opírám se zejména o syntetické dílo Z. Kárníka [Kárník 2003a, 2003b], ze kterého, i přes velkou členitost, tyto tři okruhy problémů jasně vystupují a dílčí důležité problémové okamžiky 30. let vždy z některým z nich souvisí.

skými tendencemi zprava i zleva. Těmto okruhům problémů odpovídaly také největší z tematických gravitačních center *Sociologické revue*. Podrobnější rozbor způsobů, jakými bylo o těchto tématech pojednáno, již překračuje rámec této studie. Argumentační podklad by tak získal také v literatuře často citovaný, ale málokdy věcně doložený, spor brněnské a pražské sociologické školy o hodnotovou neutralitu sociálních věd. K vyjasnění rozdílů mezi brněnskou a pražskou školou by nepochybně přispěla i obdobná tematická analýza pražského konkurenčního časopisu *Sociální problémy*.

Autorské struktury časopisu věnoval Z. R. Nešpor nemalou pozornost. B. Hrazdírová se naopak v této otázce „spokojila“ s výčtem okruhu stálých spolupracovníků (uváděných na titulní straně) a stručným komentářem. Nešporovo porovnávání produktivity se opíralo o četnosti delších textů [tzv. „počítatelných textů“ Nešpor 2007b: 400]. Tematickým rozdílům nejproduktivnějších autorů se tento autor nevěnoval. Ani porovnávání zahraničních autorů navzájem mezi sebou. Námi předkládaný obraz autorské struktury z hlediska produktivity se s Nešporovým do značné míry shoduje. Nicméně je podrobnější a tím přesnější (např. Chalupný či Fischer se do popředí v optice Nešporovy metodiky příliš nedostali, ale z hlediska reálného prostoru v revui patřili k nejproduktivnějším – viz graf 2).

Klíčovou postavou po celou dobu trvání časopisu byl neúnavný I. A. Bláha, zakladatel a vůdčí postava *Revue*. Sám byl schopen zaplnit přibližně 17% prostoru časopisu a jeho postavení mezi ostatními autory bylo v tomto ohledu výjimečné. Ačkoli Bláhovou ambicí bylo vytvořit publikační platformu pokud možno pro všechny československé sociology, lví podíl na celkovém počtu příspěvků měl okruh povětšinou brněnských sociologů z blízkého Bláhova okruhu, ke kterým je třeba připočítat trochu stranou všech seskupení stojícího E. Chalupného. Na druhou stranu, mezi autory odborných článků a statí panovala poměrně velká pestrost. Počet autorů těchto textů dosáhl výše 131 přispěvatelů, což nutně muselo zahrnovat daleko širší okruh než brněnské sociology. Ani počet zahraničních přispěvatelů nebyl zanedbatelný. V předválečném období tvořily texty od zahraničních autorů přibližně třetinu článků a statí. Nepochybným kladem podmíněnosti existence časopisu jejím šéfredaktorem byla vysoká úroveň časopisu. Řada zahraničních příspěvků byla pravděpodobně odrazem Bláhových kontaktů. Odvrácenou stranou mince byla zase skutečnost, že bez Bláhy se časopis svého obnovení v 60. letech snad ani dočkat nemohl. A je docela dobře možné, že by se do obnovy časopisu v panujících poměrech i nových (marxistických) zdrojích revitalizace sociologie Bláha ani nepouštěl.

DUŠAN JANÁK vystudoval sociologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, kde získal také doktorát. Zabývá se dějinami (nejen) české sociologie, společnostmi střední Evropy, sociální filozofií a filozofií sociálních věd. V těchto oblastech publikoval

několik studií v odborných časopisech a jednu monografii (Hodnoty hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy. Studie z dějin klasické české sociologie. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009).

Literatura

- Bell, P. 2001. „Content Analysis of Visual Images.“ Pp. 10–34 in T. van Leeuwen, C. Jewitt (eds.). *Handbook of Visual Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Bláha, A. 1946a. „Nové úkoly vědy o práci.“ *Sociologická revue* 12 (1): 36–41, (2–3): 42–48.
- Bláha, I. A. 1938. „Poznámky sociologovy na okraj tragických dnů.“ *Sociologická revue* 9 (1–2): 237–254.
- Bláha, I. A. 1946b. „Na okraj přítomných dnů.“ *Sociologická revue* 12 (2–3): 118–120.
- Čep, T. 1937. „K šedesátinám PhDr. Antona Štefánka.“ *Sociologická revue* 8 (1–2): 253–255.
- Čep, T. 1940. „Venkovský lid a národní tradice.“ *Sociologická revue* 11 (1–2): 67–72.
- Fischer, J. L. 1938. „Na křižovatce.“ *Sociologická revue* 9 (1–2): 260–264.
- Galla, K. 1968. „Vývojové tendence české sociologie.“ *Sociologický časopis* 4 (3): 273–287.
- Galla, K. 1969. „K článku prof. J. Krále.“ *Sociologický časopis* 5 (4): 403–406.
- Gašparec, I. 1946. „Slovenská národní povaha.“ *Sociologická revue* 12 (5): 14–22.
- Gašparec, I. 1947. „Maďarizácia v sociologickom aspekte.“ *Sociologická revue* 13 (4): 247–257.
- Golenkova Z. T., N. P. Narbut. 2003. *Istorija sociologičeskoj mysli v stranach centralnoj i vostočnoj Jevropy*. Moskva: Izdatelstvo rasijskovo universiteta družby narodov.
- Hájek, M. 1940. „Jak funguje moravská vesnice (Neslovice) v oblasti života kulturního?“ *Sociologická revue* 11 (3–4): 174–189.
- Holzer, J., R. Chytilík, P. Pšejka, M. Šindelář. 2009. „Jaká se produkuje politická věda? Tematická analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech.“ *Politologický časopis* 16 (2): 91–115.
- Hrazdírová, B. 1971. *Vývojový profil brněnské Sociologické revue*. Diplomová práce. Brno: FF UJEP.
- Húsek, J. 1932. „Jaký vliv vykonala stará uherská hranice na etnogr. diferenciaci téhož kmene slovenského?“ *Sociologická revue* 3 (1–2): 26–38.
- Húsek, J. 1936. „Slovanská etnologie. Polsko.“ *Sociologická revue* 7 (1–2): 111–113.
- Húsek, J. 1938. „Tripartiční dělení lidové kultury.“ *Sociologická revue* 9 (1–2): 126–133.
- Chalupný, E. 1932. „Politické soustavy v Československu 1918–1932.“ *Sociologická revue* 3 (3–4): 219–226.
- Chalupný, E. 1938. „Jubilejní účtování.“ *Sociologická revue* 9 (1–2): 255–259.
- Kárník, Z. 2003a. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha: Libri.
- Kárník, Z. 2003b. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl třetí. O přežití a o život*. Praha: Libri.
- Kaysenbrecht, R. 1931. „Agrární sociologie – požadavkem doby.“ *Sociologická revue* 2 (1): 64–74.
- Keller, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kosić, M. 1931. „Stav sociologického studia u Jihoslovanů.“ *Sociologická revue* 2 (3): 334–339.
- Král, J. 1969. „Několik poznámek k číslu 3/IV 1968 Sociologického časopisu o československé sociologii.“ *Sociologický časopis* 5 (4): 393–402.

- Krippendorff, K. 2009. „Testing the Reliability of Content Analysis Data: What is Involved and Why.“ Pp. 350–357 in K. Krippendorff, M. A. Bock (eds.). *The Content Analysis Reader*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Kunte, L. 1946. „Výňatky z deníku zesnulého Lad. Kunteho.“ *Sociologická revue* 12 (4): 74–77.
- Lomšakov, A. P. 1931. „Zákon vývoje kolektivních útvarů politických a hospodářských a jeho aplikace při budování politické a hospodářské demokracie.“ *Sociologická revue* 2 (3): 317–325.
- Macků, J. 1966. „Brněnská sociologická škola a její místo v dějinách naší sociologie.“ Pp. 4–21 in J. Obrdlíkova (ed.). *Brněnská sociologická škola*. Brno: Městský výbor socialistické akademie.
- Macků, J. 1968. „Brněnská sociologická škola a její tradice.“ *Sociologický časopis* 4 (3): 307–315.
- Nešpor, Z. R. 2007a. *Institucionální zázemí české sociologie před nástupem marxismu*. Sociologické studie / Sociological Studies 07:2. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Nešpor, Z. R. 2007b. „Před ¾ stoletím. Kvantifikovaný esej o časopisecké produkci české sociologie před nástupem marxismu a dnes.“ *Czech Sociological Review / Sociologický časopis* 43 (2): 397–422.
- Neuendorf, K. A. 2002. *The Content Analysis Guidebook*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Niscov, T. J. 1937. „Rumunská vesnice v monografických výzkumech prof. Dimitrie Gustiho.“ *Sociologická revue* 8 (1–2): 150.
- Obrdlík, A. 1930. „K sociologii politické volby.“ *Sociologická revue* 1: 139–142.
- Obrdlík, A. 1938. „Demokracie s jednou politickou stranou?“ *Sociologická revue* 9 (1–2): 270–278.
- Pachner, A. 1947. „Terezín učí...“ *Sociologická revue* 13 (4): 201–241.
- Pavlinčová, H. 1999. „Chalupný a Brno.“ Pp. 23–31 in J. Zúmr (ed.). *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha: Filosofie.
- Riffe, D., S. Lacy, F. G. Fico. 2005. *Analyzing Media Messages. Using Quantitative Content Analysis in Research*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Richard, G. 1930. „Diferenciace lidového shromáždění a počátky reprezentativní demokracie.“ *Sociologická revue* 1: 65–75.
- Rouček, J. S. 1937. „K sociologii diplomata.“ *Sociologická revue* 8 (3–4): 375–384.
- Salaba, J. 1934. „Bitva u Lipan.“ *Sociologická revue* 5 (1–3): 228–229.
- Scott, W. A. 2009. „Scott's π (Pi): Reliability for Nominal Scale Coding.“ Pp. 347–349 in K. Krippendorff, M. A. Bock (eds.). *The Content Analysis Reader*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Sedlák, J. 1993. „Význam Brněnské sociologické školy (BSŠ) pro rozvoj sociálně vědního poznání.“ Pp. 91–99 in *Sborník prací FF brněnské univerzity*. Řada G 35. Brno: Masarykova univerzita.
- Scherer, H. 1998. „Úvod do obsahové analýzy.“ Pp. 29–53 in W. Schulz, L. Hagen, H. Scherer, I. Reifová et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- Sorokin, P. 1930. „Experimentální metoda ve vědách sociálních.“ *Sociologická revue* 1: 41–52, 280–291.
- Sorokin, P. 1936. *Sociologické nauky přítomnosti*. Praha: Jan Laichter.
- Sztompka, P. 1984. „The Polish Sociological Tradition.“ Pp. 7–24 in P. Sztompka (ed.). *Masters of Polish Sociology*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Šapoval, M. 1931. „Soudobá ukrajinská sociologická myšlenka a práce.“ *Sociologická revue* 2 (2): 195–202, 2 (4): 49–55.
- Šiklová, J. 1968. „K dějinám pražské sociologické školy mezi světovými válkami.“ *AUC – ph. et his.* (4): 13–25.

- Štefánek, A. 1931. „Prispevok ku československému bilinguizmu.“ *Sociologická revue* 2 (1): 20–29.
- Štefánek, A. 1935. „Novoslováci.“ *Sociologická revue* 4 (3–4): 272–277.
- Štefánek, A. 1938. „Hodžův vztah k sociologii.“ *Sociologická revue* 9 (1–2): 154–156.
- Štefánek, A. 1947. „Masaryk a Slovensko.“ *Sociologická revue* 13 (3): 105–119.
- Thiessová, A.-M. 2007. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno: CDK.
- Titscher, S., M. Meyer, R. Wodak, E. Vetter. 2003. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Uhlíř, A. 1931. „Národ, národnost a národní menšina s hlediska sociologického a filosofického.“ *Sociologická revue* 2 (3): 352–356.
- Vohralíková, L. 2002. „O čem psali a báдали čeští sociologové v devadesátých letech 20. století.“ *Sociologický časopis* 38 (1–2): 139–151.
- Voráček, E. 1999. „Emanuel Chalupný, problémy rozvoje sociologie v Československu 20. let a vznik Masarykovy sociologické společnosti.“ Pp. 107–132 in J. Zmr (ed.). *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha: Filosofia.
- Zwicker, B. 1934. „K sociologii nezaměstnanosti I.“ *Sociologická revue* 5 (4): 296–305.
- Zwicker, B. 1935. „K sociologii nezaměstnanosti II.“ *Sociologická revue* 6 (1–2): 34–43.

Analyzovaný časopis

Sociologická revue roč. 1 (1930) až 15 (1949)

Příloha 1. Kódovací klíč

Rozsah (kardinální proměnná)

Operační definice: Kodér spočítá počet stran, které text v periodiku zabírá. Textem zcela nepokryté strany kvantifikuje do tří přibližných kategorií (s využitím jednoduché papírové měrky):

- do 0,3 (tj. méně jak 1/3); nepřečítává se na normostrany (resp. koeficient 1),
- přibližně 0,5 (tj. více jak 1/3 a méně jak 2/3); nepřečítává se na normostrany (resp. koeficient 1),
- 0,7 (více jak 2/3); koeficient přepočtu na normostrany v závislosti na typu písma a formátu strany.

Typ textu (nominální proměnná)

Hodnoty proměnné: 1 = článek; 2 = recenze; 3 = anotace; 4 = zpráva z dění ve vědecké komunitě, 5 = diskuse/polemika; 6 = ostatní

Operační definice: Rozřazení jednotek do kategorií by mělo proběhnout na základě rychlého projití obsahů jednotlivých čísel a případného prolistování. Většina časopisů má obdobně členěné rubriky a nejasné případy lze velmi jednoduše identifikovat a zařadit.

Kategorie 1 – článek: Zahrnuje nejen standardní výzkumné stati, ale také jubilejní připomenutí a medailony delší než 2 strany, dále zveřejněné výzkumné záměry a souhrnné výsledky původních výzkumů.

Kategorie 2 – recenze: Zahrnuje nejen standardní recenzi, ale také rozsáhlejší pojednání – referát o periodiku nebo výzkumné zprávě/zprávách, či recenzi a referát o více knihách.

Kategorie 3 – anotace: Krátké zprávy o odborné literatuře, kratší než jedna třetina strany. Dále také bibliografické soupisy literatury (tematicky, jazykově či jinak vymezené), u nichž pojednání o jedné položce je kratší než třetina stránky. Pokud má bibliografický přehled podobu uceleného bloku (např. několikastránkový výčet literatury k americké sociologii venkova), lze jej považovat za jednu jednotku, která je anotací a zároveň zabírá více než 0,3 strany.

Kategorie 4 – zprávy z dění ve vědecké komunitě: zahrnuje zprávy institucionálního charakteru, např. informace o konferenci, semináři, vzniku výzkumného zařízení, realizaci výzkumu, pokud informace nepřihlíží k obsahu a rozboru výsledků výzkumu; jubilejní medailony kratší než dvě strany.

Kategorie 5 – diskuse/polemika: Text, jehož hlavním cílem je souhlasně nebo kriticky reagovat na názory jiného dobového badatele (a není recenzí), text uvedený v rubrice diskuse/polemiky nebo text, který se explicitně hlásí k diskusi o nějakém tématu, dobově aktuálním ve vědecké komunitě

Kategorie 6 – jiné: Varianta pro text nezařaditelný do výše uvedených kategorií. Jedná se např. o oficiální prohlášení, otevřené dopisy, krátké rozhovory, apod.

Tematický typ (nominální proměnná)

Hodnoty proměnné: 1 = sociální realita; 2 = sociologická tradice (sociologie); 3 = sociologická teorie a epistemologie; 4 = metodologie empirického výzkumu; 5 = jiné

Operační definice: Postup při určení tématu článku začíná analýzou názvu článku a přečtením abstraktu/shrnutí, pokud je uvedeno. Každý článek se projde metodou systematického rychlého čtení, spočívající v přečtení začátků a konců odstavců. První a poslední odstavec článku bude přečtený celý. V případě neurčitosti kodér celý postup zopakuje s větší podrobností. Určení tematického typu standardního článku by mělo zabrat cca 5 minut.

Kategorie 1 – sociální realita: Do kategorie sociální realita spadá každý článek vztahující se k nějakému empiricky vymezenému či vymežitelnému sociálnímu jevu (např. „O rodině a syndikátu“, „Výzkum obce Velká nad Veličkou“, „Primitivismus a zločinnost s hlediska všeobecného“). Do kategorie sociální reality spadá každá stať z empirického výzkumu, ale i obecněji založená pojednání (teoretické statě) vztahující se k empiricky vymezenému tématu.

Kategorie 2 – sociologická tradice (sociologie): Do této kategorie spadají všechny texty, které svým obsahem pojednávají o sociologických autorech, o nějaké sociologické škole nebo směru, případně diskusi nějakého problému v domácí nebo zahraniční odborné produkci.

Kategorie 3 – sociologická teorie a epistemologie: V případě kategorie sociologická teorie jde o neempirická témata, konceptuální analýzy (např. „Ke sporu o definici jevů sociálních“), obecnou sociologickou teorii. Epistemologické úvahy filozofického rázu.

Kategorie 4 – metodologie empirického výzkumu: Do této kategorie spadají texty věnované sociologické metodě a metodologickým problémům empirického výzkumu (např. „Experimentální metoda ve vědách sociálních“). Nejde tedy o zveřejnění výsledků výzkumů.

Kategorie 5 – jiné: do kategorie spadnou tematicky nezařaditelné texty.

Téma (stringová nominální proměnná)

Hodnoty proměnné: slovní label tvořený max. osmi slovy/slovními spojeními

Operační definice: Úkolem kodéra je vytvořit label vystihující konkrétní téma a obsah příspěvku. Cílem další analýzy bude snaha o tvorbu širších kategorií (slučování do tematických celků). Postup při určení tématu textu začíná analýzou

názvu článku a přečtením abstraktu/shrnutí, pokud je uvedeno. Článek se vždy projde metodou systematického rychlého čtení, spočívající v přečtení začátků a konců odstavců a vytipování klíčových míst textu. První a poslední odstavec článku bude přečtený celý. Stejně tak vytipovaná klíčová pasáž. Pokud nelze jednoznačně určit povahu textu, je třeba opakovaným rychlým čtením identifikovat klíčové pasáže, jejichž pochopení by mělo vést k definitivnímu určení obsahu. Výsledný label by měla být jakási klíčová slova či slovní spojení k článku, vystihující jeho obsah. Doba nezbytná k jejich určení u standardní stati cca 10 min.